

Miroslav Saniga: *Nezabudnuteľné zážitky s rysmi*

Pôvabný elegán

Rys ostrovid je skutočným elegánom medzi našimi zvieratami. Pri pozorovaní rysa ako ladne prechádza po skale alebo po tráve sa mi zdá, akoby zo zákulisia vypochoďoval model, ktorý predvádza na móle najnovšiu módnú kolekciu kožuchov... Je to pôvabná šelma, ktorá je vždy tip-top upravená. Fyziognómia tváre je fascinujúca, najmä „bokombriady“ v dvoch radoch, ktoré dodávajú rysovi výzor vážnosti. Oči zasa výzor prišnosti. Dôstojná chôdza po akomkoľvek podklade svedčí o sebedomí a neohrozenosti aktéra, ktorý ju predvádza. Som rád, že toto pôvabné zviera nachádza útočisko v našich horách ešte aj na prahu tretieho tisícročia, keď by sme ho v okolitých krajinách márne hľadali. Je na nás, súčasníkov, aby sme pre toto zviera uchovali dostatok životného priestoru, kde bude smieť zachovať pochodeň života do čo možno najvzdialenejšej budúcnosti.

Trpezlivý lovec

Každé zviera sa vyznačuje charakteristickými prvkami správania, ktorými sa odlišuje od svojich zvieracích spoludruhov. Človek múdry ako nositeľ najvyššie organizovanej hmoty na Zemi by mohol od mnohých živočíchov odkukať a osvojiť si niektoré „kladné“ vlastnosti a črty. Mne samému pomáhajú plávať životom a držia ma nad vodou niektoré povahové črty zvierat. Napríklad taká oddanosť murárika červenokrídleho k nehostinnému skalnému prostrediu, ktorý sa nesťažuje a nechce sa presťahovať do lepšieho prostredia. Je skromný, vystačí si s tým, čo má v drsnom skalnom biotope. Hlucháň ma zasa vyzbrojuje otužilosťou, bdelosťou a nepriberčivosťou v potravnej ponuke. Tento pamätník doby ľadovej konzumuje celú zimu len ihličie smreka alebo borovice. Je tiež veľkým gavalierom a môžem od neho odpozorovať maniere galantného správania.

Keď pozorujem rysa, ako vedno so mnou dokáže štyri hodiny bez pohnutia strieť na hlucháne pod

smrekom, môžem si vziať príklad z jeho naozaj vzorovej trpezlivosti. Trpezlivosť je naozaj výsadou rysa, bez ktorej by sa mu ťažko žilo. Život pri zháňaní si poživne ho naučil nesmiernej trpezlivosti. Ako socha či vypchanina dokáže vyčkávať bez pohnutia dlhé chvíle nielen na hlucháne, ale aj na srny či myši...

Účinky roly predátora na korisť strácajú niekedy platnosť

Rola predátora a potenciálnej koristi na scéne prírody je nezameniteľná. Zvieratá vystupujúce v roli potenciálnej koristi sa svojich úhlavných predátorov boja a skrývajú sa pred nimi. Niektoré zvieratá vystavené svojmu predátorovi prejavujú väčšinou panický strach. Niekedy však účinky roly predátora na svoju korisť strácajú svoju platnosť, o čom som sa mal možnosť presvedčiť niekoľko ráz v zátišiach našich lesov.

Pekný zážitok mám zo Smrekovice, kde som sa oddával pozorovaniu hlucháňov hodujúcich na čučoriedkach. Čučoriedkové hody hluchá-

ňov sa tu každoročne odohrávajú najmä počas septembra. Keď som raz pozoroval hlucháňa, ako si ozobáva fialové plody, objavil sa na scéne rys. Ten si to elegantne vykračoval po Medvedom chodníku, ktorý v dĺžke takmer desať kilometrov obchádza celý masív Smrekovice. Hlucháň sa popásal na čučoriedkach asi desať metrov pod chodníkom.

„Som zvedavý, čo sa bude diať?“ uvažoval som v duchu.

Trípol som, že rys si vyberie svoj potravný podiel a na Smrekovici bude o jedného kohúta menej. Aj keď populačná jednotka hlucháňov na Smrekovici je dostatočne silná, neprial som si veru, aby bola pred mojimi očami oslabená o jedného kohúta. Mal som nutkanie vstať z bujného papradia a zakričať na hlucháňa, aby sa splasil a odletel do bezpečia. Bol by to však môj scenár. Napokon vo mne zvíťazila voľba ponechať réžiu tejto scény na samotnú

prírodu. Nech ona rozhodne, ako má tento započatý príbeh pokračovať.

„Možno sa dozviem zasa niečo nového zo života týchto dvoch stvorení prírody,“ dupal som. A urobil som veru dobre. Príroda mi vtedy poodhalila zasa nejaké to nové tajomstvo zo svojich zátiší.

Hlucháň zbadal rysa o chvíľku, keď sa mu dostal do zorného poľa vševidiaceho zraku. Spozornel, vystrel sa ako vojak na povel Pozor! a zostal tam v takej póze ako vypchatý. Aj rys ho zaregistroval. Pozrel naň a na chvíľku sa zastavil. Vtedy som začal mať obavy, že sa pripraví na útok. Mýlil som sa však. Rys sa tváril nezainteresovane v situácii vyvolanej prítomnosťou potenciálnej koristi. Nепреjavoval nijaké známky, ktoré by predchádzali útoku na hlucháňa. A ten akoby to ihneď z mimiky tváre a celkového výzoru rysa vyčítal, že sa tentokrát nemusí obávať jeho útoku. Po chvíľke napätia, keď bol v čučoriedí „vyšpanovaný“ ako vypchávka v múzeu, sa upokojil a začal si oberať čučoriedky, akoby sa nič nedialo.

Stál som tam v nemom úžase a krútil som len nechápavo hlavou, čo za scénu mi tu zinscenovala režisérka príroda.

Rys tam sedel hodnú chvíľu a hlucháň, ktorý hodoval od neho nejakých dvadsať metrov, nevyvolával u neho nijaké prejavy vyvstávajúce z roly predátora - nutkanie zaútočiť a zmocniť sa potenciálnej koristi. Bol asi sýty, a preto sa neunúval loviť len tak z roztopaše korisť, ktorá sa mu môže zísť neskôr počas zimných mesiacov, keď bude musieť držať nedobrovoľne mäsitý pôst. Hlucháň to vycítil, a preto vtedy účinky roly predátora na potenciálnu korisť stratili načisto platnosť.

Keď rys videl, ako hlucháňovi chutia čučoriedky, pustil sa do hodovania aj on. Hoci napodobňovanie

správania iných jedincov v skupine je normálny etologický prejav, nechcel som veriť vlastným očiam, bola to však pravda, čučoriedky chutili aj rysovi. V truse rysa som predtým nachádzal aj zvyšky lesných plodov, avšak priame pozorovanie konzumácie malín či čučoriedok som dovtedy nezaznamenal.

Hlavné menu mal rys vtedy určite nejaký mäsitý pokrm, ku ktorému sa celkom hodil sladký dezert v podobe neodolateľných čučoriedok... Keď som vtedy videl hodovať hlucháňa a rysa spolu na čučoriedkach, pripadlo mi to, že som sa ocitol kdesi v rozprávkovom a nie v reálnom svete. Priznám sa, dovtedy som si nevedel predstaviť tieto dve stvorenia ako spoluhodovníkov na čučoriedkach v nijakom vymyslenom rozprávkovom príbehu a nieto ešte v skutočnosti.

V zátišiach prírody je však všetko možné. Presvedčil som sa o tom nielen vtedy, ale mnohokrát inokedy, keď som na javisku prírody zažil scény, ktoré sa na skutku priečili všetkým prírodným zákonitostiam. Hoci je všetko na scéne prírody naordinované podľa jej výsostného poriadku, zväš jej aktéri zaimprovizujú a odohrajú v nej dejstvo, ktoré vôbec nezodpovedá tradičnému scenáru. Aktéri nemusia plniť scenár prírody do bodky. Odmietnu proste poslušnosť, zrieknu sa svojej skutočnej roly a pasujú sa do celkom inej, až protikladnej. Tak tomu bolo aj v tomto prípade, keď sa rys pridá k hlucháňovi a hodoval vedno s ním na čučoriedkach, hoci sa to prieči všetkým prírodným zákonitostiam. A je to dobre, aspoň sa môžeme tešiť na nové zážitky a poznatky, ktoré nám dokážu, ako málo vieme o našom objekte výskumu - prírode. Vo chvíli, keď si myslíme, že o nejakom stvorení prírody vieme už všetko, odrazu zistíme, že sme sa veľmi-preveľmi mylili. Ako som sa na vlastnej koži presvedčil, práve vtedy nás príroda zaskočí niečím, čo sa prieči našim dovtedajším výskumom. Takýmto spôsobom nás chce akoby nevedco motivovať, dodá nám nový impulz, aby nám vedecový život nezovzdelnel.

Milovník ticha, pokoja a samoty

Rys je milovníkom ticha, pokoja a samoty. Na úsvite tretieho milénia nie je veru veľa lokalít, ktoré spĺňajú vysoké nároky rysa na jeho životné prostredie. Človek sa stále viac a viac svojimi aktivitami tlačí do odlahlých končín pohorí, odkiaľ postupne vytlačá aj rysa ostrovi. Ten je nútený okupovať už len tie najnedostupnejšie stanovišťa a jeho lokálne populačné jednotky sa

početne každým rokom scvrkávajú. Rys má vysoké nároky na veľkosť teritória, v ktorom musí nájsť dostatok vhodnej potravy. V oblastiach, kde sa realizuje čulý turistický a športový ruch, nenachádza rys vhodné podmienky na živobytie. Ak chceme, aby táto elegantná šelma zostala živou ozdobou kulis lesného divadla, ako je tomu už od doby ľadovej, musíme tomu podriadiť naše účinkovanie v prírode.

Je na človeku, ktorý sa samovzne pasoval do roly vrcholového manažéra prírody, aby pri svojich zámeroch myslel aj nato, ako sa ich realizácia dotkne životného prostredia rysa. Zachovanie pôvodnej populácie rysa v Západných Karpatoch je finančne omnoho menej náročná „akcia“ v porovnaní, keby sme ju mali kriesiť „z mŕtvych“ a nahrádzať ju reintrodukovanou populáciou.

Záverečné zamyslenie

Počas tisícok vychádzok do prírodných zátiší, ktoré som doposiaľ strávil v teritóriách rysov na strednom Slovensku, sa s týmto mnohými nepravdivými mýtmi opradenom zvierateľom stretám tak dennou i nočnou hodinou. Príležitostí, keď som mohol pozorovať rysa dlhšie, ako napríklad pri love srnca či myši na lúkach nad hornou hranicou lesa, nebolo veľmi veľa. Stretnutie s rysom býva obvyčajne neplánované a trvá len krátko. Najčastejšie sa nám ho podarí zahliadnuť, ako kráča pokojne porastom alebo po lúke. Pozorovanie rysa v stave pokoja, ako sedí či leží a slní sa niekde na skalnej rímse, patrí k výnimočným vzácnostiam. Vo väčšine prípadov takýto zážitok trvá len krátkučku. Keď zvieratá zistia našu prítomnosť, pozrie sa smerom na nás krátkym „fotografickým“ pohľadom a po krátkom vyhodnotení situácie sa dá na útek. Rys nás obvyčajne spozoruje skôr ako my jeho a častokrát ani nevieme, že sme boli týmto zvierateľom monitorovaní. Prejdeme v jeho zornom poli bez toho, že by sme boli zaregistrovali jeho prítomnosť. Viac príležitostí na nazretie do súkromia života rysa sa nám naskytne, ak náhodou nájdeme brloh samice, kde odchováva svoje potomstvo.

Ing. Miroslav Saniga, CSc., profesionálny ornitológ

ktorý bol na mnohých miestach Európy celkom vyhubený.

Prechádzka lesným prostredím, v ktorom má rys ešte svoj domov, nesmie v nás vyvolávať panický strach z toho, že zvieratá na nás číha z koruny nejakého stromu a chce sa nám zahryznúť do krku... Má mať nanajvýš jemnú adrenalínovú príchuť... Práve pre zažitie takejto adrenalínovej atmosféry navodenej prítomnosťou rysa vyhľadávajú niektorí turisti z cudziny našu krajinu.

Úryvok z rovnomennej knihy Miroslava Saniga, ktorú vydal vo vlastnom náklade v r. 2007

O autorovi

Ing. Miroslav Saniga, CSc., (1964) je rodákom z Liptova, z dediny Liptovské Revúce, ležiacej v lone veľkofatranskej prírody. Od roku 1993 pracuje v Ústave ekológie lesa Slovenskej akadémie vied. Jeho pracoviskom sa stala Výskumná stanica v podhorskej dedinke Staré Hory, ktorá je rovnako situovaná pod úpäťmi Veľkej Fatry. Tu pracuje ako vedecký pracovník vo výskume vtáčích spoločenstiev.

Príroda sa stala jeho životnou láskou. Srdcovou záležitosťou autora sú dva operence - tetrov hlucháň a murárik červenokrídly. Za nespočetné dni a noci strávené v lone prírody bol autor svedkom aj nespočítateľného množstva príbehov, ktoré sa každú chvíľu odohrávajú v jej zákutiach. Nechať si tieto zážitky len pre seba by autor považoval za sebecko a hriech, a tak ich sľupujú širokej poslucháckej a čitateľskej verejnosti. Pre deti napísal knihy *Povedky tetušky Jedličky*, *Rok v prírode s Paľkom*, *Po lesných zátišiach s Paľkom*, *Rozprávky prababičky prírody*, *Rozprávky spod Čierneho kameňa* a *Rozprávky z Konvalinkového údolia*. Starším čitateľom, ale nielen im, sú adresované knihy *Hlucháne - moja láska* a *Rozjímanie s hlucháňmi* a *Rozjímanie s medvedmi*. Autor si príbehy prežitých v lese aj sám ilustruje.

Na poli vedeckom autor publikoval 61 samostatných vedeckých príspevkov.

Miroslav Saniga pravidelne zásobuje elektronické a tlačené médiá aktuálnymi výsledkami a poznatkami z výskumu lesa. Za svoj Kalendár prírody uverejňovaný po celý rok v mesačníku Quark získal 2. cenu v súťaži o najlepší popularizačný príspevok roka, ktorú vypísalo MŠ SR, SAV a SSN k Európskemu týždňu vedy 2006. Patrí medzi najlepších popularizátorov ochrany prírody.

Sanigov vtáčí raj v Liptovskej Revúcej. Vtáky neodmietnu našu pomoc. V ročnom cykle života operencov predstavuje zima najťažšie obdobie. Zo stálych vtáčích druhov, ktoré neopúšťajú svoje domovy u nás, si „pani Zima“ vyberá každoročne krutú daň. Napríklad z dvanástich syčorčích mláďat nástrahy prvej zimy prežije len jedno-dve! Podobne je to aj s inými vtáčimi druhmi

Prípado, keď rys zaútočil na človeka, ak vôbec sú nejaké reálne, je naozaj veľmi málo. Sú skôr výnimkou, keď bolo zvieratá nútené sa brániť útokom, a mnoho je vymyslených.

Mali by sme si vážiť a byť patrične hrdí na to, že slovenské lesy sú krásne aj preto, že sú bohaté na zver, v rodine ktorej má svoje nezastupiteľné miesto aj rys ostrovid,